

Význam vzdělání či poznání v koloběhu života

Miriám Kašparová, kategorie C, 17 let, sexta (6.P)

Gymnázium Polička, nábřeží Svobody 306, 572 01 Polička, tel.: 461 722 102, e-mail: info@gympolicka.cz

Vyučující: Mgr. Jana Galgociová, e-mail: galgociova@gympolicka.cz

Jistě by bylo možné celé následující uvažování otevřít definicí pojmů „vzdělání“ a „poznání“, snad i krátkým zamyšlením nad slovním spojením „koloběh života“. Namísto toho si ale položíme otázku: Lze vůbec hovořit o vzdělání a poznání?

Obojí budí dojem čehosi hotového, dokončeného, v případě poznání snad i dokonalého. Vzdělání je ovšem (či by mělo být) výsledkem vzdělávání a poznání je (či by mělo být) výsledkem poznávání. A vzápětí si lze položit další provokativní otázku: Je vůbec možné, aby byl byt i jeden z těchto procesů někdy zcela dokončen? Jsem bytostně přesvědčena, že nikoli. Od poměrně útlého dětství se setkáváme s tvrzením, že se učíme celý život. S tvrzením, které si málokdo dovolí relativizovat, neboť pregnantně vyjadřuje a činí jaksi uchopitelnějším sokratovské *ἔν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα – vím, že nic nevím...* Jak se rozšiřuje naše vědění, přibývá styčných bodů, ba i třecích ploch s tím, co ještě nevíme, odpovědi, které získáváme, se stávají zdrojem nových a nových otázek. Větší a větší soustředné kružnice se šíří z místa, do kterého na hladinu našeho nevědění dopadl vržený kámen nové informace či poznatku...

Ale snad přece jen můžeme objektivně připustit, že vzdělání a poznání existují a lze o nich hovořit, nesmíme však při tom zamlčet, že ani jedno, ani druhé nebude nikdy úplně a dokonalé, protože v každém okamžiku našeho bytí jsme a budeme s ohledem na to, co nás přesahuje, v procesu vzdělávání a poznávání.

Ve všeobecně známé 13. kapitole první epístoly apoštola Pavla Korintským čteme: *„Vždyť naše poznání je jen částečné, i naše prorokování je jen částečné; až přijde plnost, tehdy to, co je částečné, bude překonáno. Dokud jsem byl dítě, mluvil jsem jako dítě, smýšlel jsem jako dítě, usuzoval jsem jako dítě; když jsem se stal mužem, překonal jsem to, co je dětinské. Nyní vidíme jako v zrcadle, jen v hádance, potom však uvidíme tvář v tvář. Nyní poznávám částečně, ale potom poznám plně, jako Bůh zná mne.“* Nepochybuji o tom, že tato slova byla i Komenského krédem. Způsob, jakým to vyjádřil, uvedu později.

Jistý náznak rozporu s dosud uvedeným budí věta, která mě kdysi zaujala v jedné knize o biologii člověka: *„Někdo dospěje dříve, někdo později, ale věčným dítětem nezůstane nikdo.“* Toto tvrzení ovšem na základě mnoha osobních zkušeností pokládám za problematické.

„Ani moudrý, řekne-li, že zná to či ono, není schopen všechno postihnout,“ čteme v biblické knize Kazatel. Je zcela jisté, že není v silách člověka obsáhnout veškeré vědění. A stejně tak není v jeho silách, aby ve všem plně dospěl. Stále budou témata, k nimž bude moci kmet položit typicky dětskou otázku: „Proč?“ Jistým způsobem tak těmi věčnými dětmi zůstáváme a zůstaneme. Opustím-li tuto k filozofii či teologii se mírně naklánějící rovinu ve prospěch poměrně běžné reality, pak pochybnosti o nemožnosti definitivně dospět ještě zesílí.

Je sobota 4. ledna 2025, pod skleněnou střechou neratovského poutního kostela začíná Tříkrálový koncert. Po krátkém úvodním slovu místního faráře přichází dopředu, kde už sedí náš symfonický orchestr, za zpěvu známé koledy šestice lidí v kostýmech. Jsou starší – i o dost starší – než já, přesto se jim v očích zračí dětská nevinnost. Tihle stateční převlečení za dvakrát tři krále jsou lidé z komunity, se kterou se tu pracuje. Lidé handicapovaní – společensky, tělesně, duševně. Lidé, o kterých Ježíš ve svém Kázání na hoře prohlásil: *„Blahoslavení chudí duchem, neboť jejich je království*

nebeské...“ Lidé, kteří opravdu zůstanou dětmi, a přesto mohou nekonečně obohatit a mnohému naučit zvědavého předškoláka, studentku gymnázia, praktikantku prvně se seznamující s krásami i nástrahami učitelského povolání i univerzitního profesora. Mít tak jejich odvahu, rozhodnost, přímočarost, odzbrojující upřímnost! A občas i tu dětskou naivitu a bezstarostnost...

Tím ovšem nechci ani v nejmenším tvrdit, že by bylo vlastně nejlepší na jakékoli vzdělávání a poznávání rezignovat a zakonzervovat se v nějakém neproblematickém stadiu vývoje. Ostatně tito lidé si své trvalé dětství dobrovolně nevybrali a vyzařuje z nich ohromná vůle posunout se nejdál, kam až to jde, třebaže to zrovna nebude v souladu s běžnými zákonitostmi vývojové psychologie.

A má to svůj hluboký smysl. Doba, kdy byli lidé s handicapem zavíráni do ústavů a segregováni od „normální“ (záměrně užívám tohoto provokativního výrazu) společnosti, měnila jejich existenci v pouhé přežívání. Přiznání si, že tito lidé nejen žijí mezi námi, ale jsou schopni nalézt i společenské uplatnění úměrné druhu a míře jejich znevýhodnění, jim umožnilo začít žít. A nesmírně přínosné je i pro nás. Přineslo poznání, že některé naše problémy nejsou tak velké, jak se na první pohled zdají být, vede nás k optimismu a – jakkoli to bude znít jako klišé – učí nás vážit si života.

Když se dnes připomíná Komenského vizionářská a nadčasová etapizace vzdělávání podle věkových stupňů, mluví se v drtivé většině případů o čtyřech „školách“ – obdobích, z nichž každé trvá šest let. Nejprve o škole dětství (charakterizované mateřskou péčí a rodinnou výchovou – a stojí za povšimnutí, že se zde nepočítá s přenesením odpovědnosti za ni na instituce). Poté o škole chlapectví (která může být vnímána jako elementární, obecná škola v mateřském jazyce, v současnosti škola základní), dále o škole jinošství (latinské škole, dnes gymnáziu či jiné střední škole) a konečně o škole mládí (v Komenského terminologii akademii zahrnující třeba i zahraniční cesty; dnes bychom hovořili o vysoké škole, případně programu Erasmus).

Mimořádně působivé, hluboce lidské a zároveň pro Komenského charakteristicky názorné je přirovnání tohoto rozvržení škol k ročním obdobím: *„Škola mateřská je jako příjemné jaro, ozdobené vyrážejícími bylinami a květinami různé vůně. Škola obecná představuje léto, které ukazuje plné klasy s některými dříve dospívajícími plody. Gymnázium se rovná podzimu, který sbírá plné plody polí, zahrad a vinic a ukládá je v sýpkách ducha. Akademie ať je konečně obrazem zimy, která připravuje sebrané plody k rozmanitému užití, aby bylo z čeho žít v celém ostatním průběhu života.“*

Možná i pod dojmem tohoto poetizujícího obrazu se však nezdá zapomená na to, že ačkoli i Komenský skutečně akcentoval výchovu člověka v mládí, vnímal jako školu v podstatě celý lidský život. (Ostatně svým vlastním životem toto vnímání dokonale demonstroval.) A rozčlenil tuto celoživotní výchovu a vzdělávání do osmi částí, školou zrození počínaje a školou smrti konče.

Toto členění pak v jeho Didaktice i v Pampaedii graduje myšlenkou, v níž se zrcadlí jeho víra, totiž, že *„celý vezdejší život je nižší školou, kde se připravujeme na věčnou akademii“*. Do důsledku vzato, Komenský stručně parafrázuje dříve zde citovaná slova apoštola Pavla.

Tím docházíme k dosti podstatnému závěru, že cesta ke vzdělání či poznání je člověku otevřena po celý život. Navzdory tomu, že se nám občas někdo snaží namluvit, že tomu tak není, že proces běžně označovaný jako učení je výhradní doménou dětství a mládí a že předávání vědomostí, zkušeností a dovedností se děje v zásadě jednosměrně od starší generace ke generaci mladší.

Při loňských oslavách výročí 17. listopadu jsem měla možnost vyslechnout projev, ve kterém se řečník s uznáním vyjadřoval na adresu dnešních mladých lidí a z pozice „těch dospělejších“ vyzýval: *„Varujte se tedy nějakého nálepkování, raději učme, snažme se jít příkladem, ale taky se sami dívejme a učme se. Stojí to za to a je to neskutečně obohacující.“* A sluší se dodat, že nejen to. Také pravdivé

a nesmírně povzbudivé... Zvláště, pokud se daří měnit slova v konkrétní činy. A je potřeba, aby se to dařilo. Vždyť učení, aby bylo smysluplné, musí se díť i na vertikále, musí být mezigenerační záležitostí a musí probíhat obousměrně. Jinak řečeno, i příslušník generace Z nebo alfa může naučit leccemus novému veterána a boomer zase určitě není bez šance dovzdělat mileniála nebo „sněhovou vločku“...

Na nedávném pohřbu Jimmyho Cartera vzpomínal jeho vnuk na to, jak si 39. prezident Spojených států v pokročilém věku zvykl na svůj první mobil, a jak mu zavolal, když zkoušel telefonem fotografovat. Kdysi nejmocnější muž světa po léta zvyklý na telefon zavěšený na stěně v předsíni, měl potřebu učit se novým věcem. Lidé shromáždění ve washingtonské katedrále se při té vzpomínce upřímně nahlas smáli...

Od vzpomínek k pohledu dopředu: V lednu letošního roku stane před Českou filharmonií v rámci dvou koncertů pravděpodobně nejstarší dirigent, který ji kdy řídil. Herbertu Blomstedtovi je sedmadevadesát let, přesto o sobě tvrdí, že přirozená zvědavost ho udržuje stále mladým.

A ještě jeden příklad z praxe, tentokrát opět osobní: Jako dobrovolnice pravidelně navštěvuji s houslemi v ruce zařízení pro seniory ve svém okolí. Vždycky je to radost pro obě strany, ale čas kolem Vánoc je ještě trochu jiný. A tak při jedné takové návštěvě hraju a najednou si uvědomím, že slyším cosi nezvyklého. Chvilí to trvá, než mi dojde, že jedna stará paní si polohlasně beze slov prozpěvuje melodii, kterou slyší. Je to dost falešně, trochu mě to vyvádí z míry, ale usměju se a hraju dál. Když se loučím, paní mi dojatě děkuje... Ve svém pokročilém věku objevila, že mládí nemusí být vždycky jen netrpělivé a přezíravé... A já? Jistě, hodí se udržet tón v situaci, kdy to někomu vedle vás neladí. Ale to jsem se naučila už v základní umělecké škole. Teď jsem tuto svoji schopnost posunula o několik úrovní výš, ale i tak jde o malichernost ve srovnání s tím, že jsem právě měla úžasnou příležitost naučit se nesoudit druhé. Víím já, co má ta paní za sebou?! A od jakého trápení ji třeba v té odpolední hodině odpoutala příležitost zabroukat si písničku, kterou důvěrně zná a kterou si možná zpívala, když byla v mém věku?! Takhle vypadá „škola jako dílna lidskosti“ dovedená k dokonalosti... Škola, která vzdělává, učí znát, vychovává. Škola, jejíž osnovy píše sám život. Byť to třeba působí pateticky, je to tak.

A jaký je tedy význam vzdělání a poznání v jeho koloběhu? Ze všech dosavadních úvah vyplývá, že naprosto kardinální. Vyjmenované příklady poukazují na to, že poznání, ba dokonce jen touha po něm, má potenciál přinášet radost a těšit, a to i zprostředkovaně. Také evidentně udržuje mysl člověka v kondici. Ale nejen to. Vzdělání a poznání nás vede k uvažování v souvislostech a tento způsob myšlení nám pak také umožňuje. Díky tomu jsme schopni odhadovat, předvídat, domýšlet důsledky, vhodně reagovat a přizpůsobovat se. Právě tak jsme schopni stavět na již získaných vědomostech a vzdělávat se dál. Poznání získané v různých životních etapách a při rozmanitých příležitostech (ať už je vnímáme pozitivně nebo negativně) také vede k prozíravosti, což mimochodem není totéž co prorokování Kristiny Poniatowské ani reálná schopnost vědět dopředu, jak něco dopadne. Je to umění být připraven na každou možnost.

Vzdělání a poznání je tak vlastně i tou nejlepší ochranou před současným nebezpečným fenoménem dezinformací a manipulace s fakty. V dnešní době už není problém, aby umělá inteligence napsala jakýkoli text, třeba i celou knihu. Není dokonce problém, aby vytvořila snadno zneužitelné deepfake video nebo cokoli jiného, co bude složité odlišit od lidského díla.

Složité, ne však nemožné. Neboť pro absenci duše bude cokoli vytvořené umělou inteligencí vždycky stiženo nedostatečností. A já věřím, že coby lidé jsme nadáni schopností rozpoznat, co je dílem duše, a co vzniklo bez jejího přičinění. Jsem přesvědčena, že výtvar umělé inteligence bude postrádat autenticitu víry, naděje a lásky, schopnosti cítit, milovat, nenávidět, hledat, vzdělávat se a poznávat a také mýlit se a chybovat. A učit se z chyb zvláštním, specificky lidským způsobem (tedy neustále), ne tak, jak se učí roboti a stroje, ne jednorázovým zásahem vnějšího programování, ale úsilím vycházejícím

z lidské touhy po sebezdokonalení. Z touhy znovu se zvednout, když upadneme, protože jsme si empiricky ověřili, že není dobré zůstat ležet na zemi.

Ne nadarmo říkali staří Římané „*errare humanum est*“. Opravdovou chybu, se všemi důsledky – ať už negativními, nebo pozitivními, totiž může udělat opravdu jenom člověk. Ale i tato nedokonalost je v důsledku hybnou silou, která nám dává růst. Vždyť skrze ni se utváří i naše svědomí – výlučně lidská charakteristika, kterou nemohou suplovat etické podprogramy známé z narážek ve filmových sériích StarTrek.

Koneckonců, význam vzdělání a poznávání tváří v tvář výzvám, které před nás život a doba staví, nespočívá primárně v nutnosti ovládnout nějaké předepsané či očekávané penzum informací. Bez schopnosti s těmito informacemi nakládat, vytvářet mezi nimi ty správné souvislosti a bez schopnosti je prakticky aplikovat, by to bylo stejně zbytečné.

Vzdělávání a poznávání nám otevírá cestu k pochopení toho, co je dobré a co je zlé, vybavuje nás schopností mezi těmito dvěma kategoriemi či entitami rozlišovat, čímž nás i zušlechťuje, kultivuje. A tím před námi otevírá dveře, které by jinak zůstaly – ať už dočasně nebo trvale – zavřené.

„*Má-li se člověk stát člověkem, musí se vzdělávat,*“ zní jeden z Komenského nejznámějších výroků. A já jsem pokládala za nutné jej v samém závěru našeho uvažování citovat, neboť odkazuje k existenciálnímu významu vzdělání a poznání v lidském životě a ukazuje, že nejcennější plody nesou v samotném našem bytí.

Vzdělání a poznání nás totiž – a to i ve své namítané nedokonalosti a neúplnosti – činí v pravém slova smyslu lidmi.